

## **Represaliada: FIDELA GARGALLO GARGALLO**

### PARAULES CLAU

Presó de dones de les Corts, altres formes de repressió a les dones, Causa General d'Olesa de Montserrat, Consell de Guerra de Fidela Gargallo, gana i misèria a la postguerra

Fidela Gargallo Gargallo, filla de Francisco Gargallo Benages i Maria Gargallo Gil, va néixer a Mosqueruela, Terol, el 5 de febrer de l'any 1915. La família procedia de La Estrella, un petit nucli de població que pertany al municipi de Mosqueruela. Els seus pares vivien allà i tenien cura del santuari de la Virgen de La Estrella<sup>1</sup> que es troba en aquest indret.

L'any 1930 la Fidela es traslladà amb la seva família a viure a Olesa de Montserrat, concretament al carrer de Dalt, núm. 47. Ella era la més gran dels quatre germans; la seguien el Fermín, nascut el 7 juliol de 1919, la Francisca, nascuda el 21 juliol de 1921, i el Josep<sup>2</sup>, el nostre informant, nascut ja a Olesa de Montserrat, el 28 de desembre de 1930.

Les dures condicions de vida van empènyer moltes famílies, com és el cas de la de la nostra represaliada, a deixar el poble per buscar un lloc millor per viure i guanyar-se la vida. A l'any 1950 hi havia a Olesa de Montserrat prop de seixanta persones procedents de Mosqueruela<sup>3</sup>.

Un cop a Olesa, la Fidela de seguida entrà a treballar a Manufactures Sedó, al sector de la preparació, on hi estarà vuit anys, concretament des de l'1 d'abril de 1930 fins al 30 de novembre de 1938<sup>4</sup>. El seu pare treballava a la pedrera del nord, situada a uns tres Km d'Olesa. Era una feina molt dura i cada dia s'hi havia de desplaçar a peu.

La Fidela es va afiliar a la CNT-FAI l'any 1931 i fou represaliada i condemnada a 15 anys de presó pel delicte d'auxili a la rebel·lió.

---

<sup>1</sup>El 9 d'octubre del 1883 La Estrella va patir pluges torrencials que provocaren fortes inundacions i riuades. Es destruïren 17 cases i hi hagué 26 morts. Una placa al poble recorda aquest fet tràgic. Actualment, només hi viuen dues persones octogenàries. Cada any, a finals de maig, es fa la romeria de la Virgen de la Estrella.

<sup>2</sup>Entrevista a Josep Gargallo Gargallo, 15 de febrer de 2020, dins dels Projecte: *Memorial Democràtic del Baix Llobregat; de les experiències personals a l'èxit col·lectiu*. Autores, Joana Llordella i Blanca Mampel. Direcció projecte: José Fernández i Elionor Sellés.

<sup>3</sup> Padró municipal de l'any 1950. AHMO

<sup>4</sup>Listat de treballadors i treballadores de Manufactures Sedó; mNACTEC (Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya).

Poc abans de l'entrada de les tropes nacionals a Olesa, el 25 de gener de 1939, ella i la seva família, menys el Fermín que es trobava desaparegut, van fugir cap a França. Encara que el Josep<sup>5</sup>, el nostre testimoni i germà petit de la Fidela, no ens explicà per què van decidir marxar, podem considerar que l'afiliació de la Fidela i també del seu germà Fermín a la CNT, així com les notícies que arribaven de la repressió exercida per les autoritats franquistes en les poblacions que anaven ocupant, van empènyer els seus pares a prendre aquesta decisió. També deuria pesar el fet que creien que el Fermín, que aleshores tenia 19 anys, es trobava refugiat a França<sup>6</sup>. Sobre aquesta tema, la Fidela declarà, segons consta en el consell de guerra, que: *huyó a Francia por una de esas equivocaciones que se tienen en la vida.*<sup>7</sup>

El germà de la Fidela, el Josep, recorda quan van marxar d'Olesa –aleshores tenia 9 anys–:

Sí, vam fer tota la ruta d'aquí fins a França a peu. La carretera anava plena i a la que venia la "pava"<sup>8</sup>, no quedava ningú, tothom cap a les *cunetes* i passaven les avionetes i anaven metrallant. El que hem passat!...

Segons el seu testimoni, quan van arribar a la frontera francesa, els van obligar a fer dos grups, en un hi anaren els homes i en l'altre, hi anaren les dones i els nens. Als homes no els deixaren entrar i es quedaren a la frontera. Allà, doncs, es van haver de separar del pare. Poc sabia la família que aquesta seria la darrera vegada que el veurien ja que no van saber mai més res d'ell. En Josep ens digué:

Així com la meua mare va tenir notícies del meu germà, ella va mirar i mirar però no va trobar notícies del pare enlloc.

Amb aquestes paraules, en Josep es referia al fet de buscar la família a través de notes que es publicaven als diaris de l'època. En moltes ocasions era l'única manera d'esbrinar on es localitzaven els familiars. A França, la Fidela amb la seva germana, el germà petit i la seva mare van estar durant uns mesos en una casa on vivien amb dues famílies més, també refugiades. Una, formada per una mare amb els seus dos o tres fills i l'altra, per un grup de quatre o cinc noies joves:

---

<sup>5</sup> GARGALLO, Josep (2020), entrevista citada.

<sup>6</sup> En Fermín va estar uns mesos exiliat segons consta a :MONTBLANC LASAGA, Joan (2019) *L'empresonament franquista al Baix Llobregat 1939-1960*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, pàg. 345

<sup>7</sup> Extret de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona (ATMT3)

<sup>8</sup> Nom amb el qual s'anomenava popularment l'aviació franquista.

Allà, el govern pagava un "tribut", molt poc, un tant per família, i el que cobrava més era el cap de família, però nosaltres érem res i els francesos es feien creus que amb allò es pogués viure. Com que estàvem en un poble petit, molt pagès, la gent ens portava menjar, patates... i que no ens faltés res<sup>9</sup>.

A França, la mare de la Fidela mirava de buscar el seu fill Fermín i, quan va saber que estava a Espanya, va iniciar els tràmits per tornar. El Fermín també fou represaliat ja que va ser acusat de rebel·lió amb una pena de sis mesos i un dia.

Al mes de novembre de 1939, la Fidela retorna a Olesa de Montserrat amb la seva família, sense el pare. Tornen sense res. Primer van estar uns dies a casa d'uns coneguts i després van anar a viure al Carreró del Nord, en un pis petit, mig ensorrat, sense llum i amb poques possibilitats de comprar llenya per escalfar-se. Al cap de pocs dies, la Fidela és denunciada i tot seguit detinguda i empresonada. El 28 novembre de l'any 1939 s'inicia el procés sumaríssim d'urgència. Aleshores tenia 24 anys.

Na Fidela, com hem esmentat, estava afiliada a la CNT. En la seva declaració inclosa en el sumaríssim, va admetre la seva pertinença a aquest sindicat però negà que fos de *Mujeres Libres*, una organització feminista anarquista que sorgí l'abril de 1936 a Barcelona i que comptà amb 20.000 afiliades a tot l'Estat.

*Mujeres Libres*, que edità una revista amb el mateix nom, defensava l'accés a l'educació i a la formació com el mitjà fonamental per aconseguir la igualtat i l'emancipació de la dona. Seguint aquesta via, organitzaren moltes activitats, des de cursos d'alfabetització, tertúlies literàries i culturals, fins a pràctiques de formació laboral encaminades a l'adquisició d'un ofici que els permetés treballar en diferents sectors.

Tenim referències que l'organització *Mujeres Libres* estava present a Olesa i que, d'entre altres activitats, se li atribueix el mèrit de crear el primer banc de sang que havia de cobrir les necessitats sanitàries dels soldats que es trobaven al front de guerra<sup>10</sup>.

La Fidela, en ser detinguda, va estar un temps reclosa a la presó de Terrassa. En Josep, el nostre testimoni, recorda d'anar amb la seva mare a veure-la a la presó. Anaven a peu fins a l'estació del Nord (a uns tres km d'Olesa) i allà agafaven el tren. No sempre acompanyava la seva mare perquè no podien

---

<sup>9</sup> GARGALLO, Josep, entrevista citada.

<sup>10</sup> Per a més informació sobre aquest tema es pot consultar en aquest web el document del represaliat Bartolomé Zamora.

pagar els dos bitllets. A la presó, la Fidela treballava a la cuina i sempre que podia els donava menjar d'amagat:

Treia menjar de la cuina de la presó. L'autoritzaven a sortir fins a fora al carrer i llavors em venia a acompanyar. A vegades a mi em feien entrar a la presó per veure-la i tot plegat... i llavors, ma germana no sé com s'ho arreglava però em posava *algo* amagat a la roba, que no podia ni caminar, patates o el que podia. Sempre mirava de donar-me *algo*.<sup>11</sup>

Un dia que la mare de la Fidela tornava de Terrassa de visitar la seva filla, la Guàrdia Civil la va detenir per portar el salconduit caducat de feia un dia. Això li va suposar una multa que no podia pas pagar, així que les autoritats van acordar finalment castigar-la vuit dies sense sortir de casa. En Josep ens relatà que ell, que era petit, havia de sortir per demanar almoina i aconseguir menjar, mentre la Guàrdia Civil es presentava a casa seva a diferents hores del dia per assegurar-se que la mare estava a casa:

Això era la Inquisició, ja l'última... i llavors es va reunir tot l'Ajuntament amb l'alcalde per veure quin càstig li posaven perquè no podia pagar. I va ser el càstig aquest d'estar aquells dies a casa i, si la trobaven fora de casa, la portaven a la presó, "que d'entrar costa poc, però de sortir ja en parlarem..." li deia la Guàrdia Civil.<sup>12</sup>

El fet que la mare de la Fidela no trobés feina al poble agreujà més la situació de la família. Mirava d'anar a treballar al camp, als horts, a rentar la roba d'altres o a feinejar per les cases, mentre el Josep, que era un nen, anava pel poble recollint cartronets i el que podia per vendre-s'ho al drapaire i així aconseguir alguna pesseta per comprar menjar. Ell també ens explicà que una temporada anava a Can Castells, una masia situada prop d'Olesa, al terme d'Esparreguera, i regentada pels monjos de Montserrat, a buscar menjar:

Va haver una temporada que anàvem a Can Castells a buscar menjar. Sortia el frare amb una perola molt gran. Un dia vaig sentir "cluc" a la cassola i jo vaig pensar: Caram! Avui hi haurà una cosa bona! (es referia a un tros de carn), però era un tronxo de col... I venien crios d'Olesa i d'Esparreguera que ens trobàvem allà i *bueno*... Encara a vegades penso, si el que ens donaven per menjar ja ho cremàvem només que caminant!, però, és clar, no teníem res més. Això només ho sap qui ho ha passat.<sup>13</sup>

---

<sup>11</sup> GARGALLO, Josep (2020), entrevista citada.

<sup>12</sup> *Ibidem*.

<sup>13</sup> *Ibidem*.

Mentre, la Francisca, la germana de la Fidela, se'n va anar a Piera a treballar en una fonda. Com ens relatà el Josep: *al menys ella "jalava", que nosaltres, la meva mare i jo, res, esperant a veure què queia del cel.*

## **LA PRESÓ DE DONES DE LES CORTS**

Després d'estar un temps a la presó de Terrassa, la Fidela és traslladada, el 3 de desembre de 1941, a la Presó Provincial de dones de Barcelona, més coneguda com la presó de les Corts.

Aquest centre penitenciari de dones va ser el més important de Barcelona. Hi arribaven preses procedents d'altres presons, com ara la de Terrassa, d'on procedia la nostra represaliada, o també de les altres províncies catalanes.<sup>14</sup> La presó també funcionava com a centre de pas on es destinaven dones de la resta d'Espanya que restaven un temps a la presó fins ser redistribuïdes a centres penitenciaris d'altres poblacions.<sup>15</sup> També foren recloses a la presó, un nombre significatiu de dones que fugien de l'Europa ocupada pels nazis en el decurs de la Segona Guerra Mundial.

A la presó de dones de les Corts, l'1 d'octubre de 1939 hi havia 1436 recluses i 44 nens. Al mes d'agost de 1939 es va arribar al màxim de població amb 1763 preses i 43 nens<sup>16</sup>. Es tracta de xifres desproporcionades tenint en compte que la capacitat de l'edifici era per allotjar 150 persones. El nombre de recloses va anar disminuint en els anys posteriors amb la concessió de la llibertat provisional o de l'indult. Tot i així, el 25 de març de 1944 encara hi havia 472 dones i 17 nens a la presó de les Corts<sup>17</sup>.

A la presó, les dones sobrevisqueren en unes condicions inhumanes, agreujades pel fet que moltes d'elles eren empresonades amb els seus fills petits.

---

<sup>14</sup> El 5 de gener de 1940 ingressaren a la presó de les Corts seixanta-vuit penades procedents de poblacions de Lleida i Tarragona i, el 20 de febrer, n'ingressen cinquanta més procedents de la província de Girona. Font: "Llibres d'altres i baixes. Llibres de filiacions". Memòria de la presó de Dones de les Corts. Barcelona 1939-1955, pàg. 3.

<http://presodelescorts.org/sites/default/files/LlibresAltesBaixes.LlibresDeFiliacions.pdf>

<sup>15</sup> Durant el mes d'abril de 1940, ingressaren a la presó més de 200 dones, totes de pas cap a altres destins. Font: HERNÁNDEZ HOLGADO, Fernando. *La prisión militante: las cárceles franquistas de mujeres de Barcelona y Madrid (1939-1945)*. Tesi doctoral, 2011. Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Geografía e Historia, pàg. 70.

<sup>16</sup> "Llibres d'altres i baixes. Llibres de filiacions". Memòria de la presó de dones de les Corts. Barcelona 1939-1955. Pàg. 1

<http://presodelescorts.org/sites/default/files/LlibresAltesBaixes.LlibresDeFiliacions.pdf>

<sup>17</sup> *Ibidem*, pàg. 2.

La presó provincial de dones de Barcelona va funcionar fins a l'octubre de 1955. Les 263 recluses i 19 nens que aleshores hi havia foren traslladats al nou pavelló femení de la Presó Model.<sup>18</sup>

Des del 10 de febrer de 1939 fins al 14 de març de 1952, 11 dones de la presó de les Corts van ser executades al Camp de la Bota.<sup>19</sup>

## **ALTRES FORMES DE REPRESSIÓ A LES DONES**

Les dones van ser víctimes d'una repressió concreta que només les afectà pel fet de ser dones. Parlem, per exemple, de les violacions que patiren i que van ser silenciades per por de represàlies, fet que fa que no puguem quantificar aquest tipus de repressió.

A les dones *rojas* se'ls rapava el cap. Aquesta acció es feia públicament i s'exercia en dones pel sol fet de ser esposes, filles o germanes de *rojos* o perquè en algun moment havien manifestat certa simpatia per la República.

A Olesa de Montserrat, tenim el testimoni de Manuel Prado Chao, soldat de les tropes franquistes d'ocupació que entraren al poble al gener de 1939 i que presencià aquest fet. El 30 de gener del 1979 publicà el testimoni del que va viure al Periòdic *La Humanitat*, amb un relat titulat "El primer franquista que pide perdón":

[...] en los pueblos anteriores a Olesa todo se había desenvuelto sin novedad. En Olesa, sin embargo, a los primeros días de nuestra llegada el barbero tuvo que cortar el pelo a mujeres comprendidas entre los 16 y los 26 años. El barbero estaba tan afectado por la tarea a que le obligaban que apenas comía; sus lágrimas rodaban mejilla abajo por la cara, como si fuera él el castigado. Todas aquellas mujeres sufrían aquella humillación a causa de las denuncias en las que se las acusaba de ser "rojas".<sup>20</sup>

Un cop rapades, les autoritats locals les passejaven pel poble on rebien l'escarni dels més desaprensus. Amb aquest càstig es pretenia denigrar les dones en desposseir-les, pensaven, d'un tret característic de la seva feminitat. A moltes d'aquestes olesanes també se les va obligar a netejar cases de gent acomodada, la caserna militar o el local de la Falange. També se les amenaçava

---

<sup>18</sup> *Ibídem*, pàg. 2.

<sup>19</sup> CORBALÁN GIL, Joan (2008). *Justícia, no venjança. Els executats pel franquisme a Barcelona (1939-1956)*. Valls: Cossetània Edicions. Pàg 107.

<sup>20</sup> *La Humanitat*, 30 de gener del 1979.

a ingerir oli de ricí, un potent purgant que se'ls obligava a empassar i que també s'acostumava a fer en públic. Com assenyala Hernández Holgado<sup>21</sup>,

Mediante este ritual la *roja* quedaba estigmatizada como mujer "impura" [...] El ritual de la purga venia de este modo a ilustrar simbólicamente la purificación a través de la expulsión del cuerpo del "demonio del comunismo" o de todo pensamiento ajeno a las esencias nacionales –representado escatológicamente en las mismas heces– así como la propia "suciedad" en tanto que "impureza" de la mujer degenerada.

Com assenyalen diversos historiadors, la repressió contra les dones contemplà dos àmbits, el polític i el de gènere. Aquelles dones que havien militat en algun partit o sindicat o havien manifestat simpatia per la República foren condemnades a penes de presó i a penes de mort, a l'igual que els homes. També foren afusellades. Com a dones, però, patiren una repressió específica, encaminada a castigar aquelles conductes que s'allunyaven del concepte que el règim franquista atorgava a la dona i que es basava en el paper d'esposa i mare submissa, reclosa en l'àmbit domèstic, considerada jurídicament inferior i, per tant, sempre sota la tutela del pare o marit, i sense possibilitat d'actuar ni decidir si no tenien el consentiment exprés d'aquests.

Les dones perdran així tots els drets socials i polítics guanyats durant la Segona República. El càstig cap a les dones havia de contemplar, doncs, aquesta actitud que el règim considerava transgressora i que posava en perill el model de dona que aquest plantejava.

La historiadora Neus Ribas Devesa<sup>22</sup> defensa que les dones no van patir una doble repressió, sinó que aquesta va ser triple: l'originada per les seves pròpies actuacions político-socials, la motivada per les actuacions político-socials dels seus companys, pares, germans o fills i, per últim, la que provenia de la pròpia condició de dona.

Durant la llarga i trista postguerra, en temps de l'autarquia, moltes foren les dones que es veieren abocades a practicar l'estraperlo per aconseguir aquells productes bàsics per alimentar la família. Per això, durant els anys de la postguerra, seguirà la persecució cap a les dones, condemnades o multades per voler aconseguir sobreviure.

---

<sup>21</sup> HERNÁNDEZ HOLGADO, F. (2003): *Mujeres encarceladas. La prisión de Ventas: de la República al franquismo, 1931-1941*. Madrid: Marcial Pons. Pàg. 124-125.

<sup>22</sup> RIBAS DEVESA, Neus. (2015): *Dones entre reixes, dins i fora de la presó: les santfeliuenques i la repressió franquista (1939-1959)*. Sant Feliu de Llobregat: Edicions del Llobregat.

Mercè Balmaseda, olesana que va viure els anys de la postguerra explicava<sup>23</sup>,

Una vegada, la mare va anar a buscar menjar i la vàrem anar a recollir a l'estació. Quan vam arribar allí estava tot ple d'agents de la Guàrdia Civil. Clar, jo em vaig espantar i vaig començar a plorar perquè la meva mare estava entre dos guàrdies, un d'ells em va dir —no llores que a tu madre no le vamos a hacer nada. No li van fer res, però li van prendre tot el menjar que portava.

## **CONSELL DE GUERRA DE FIDELA GARGALLO<sup>24</sup>**

El 19 de desembre de 1942, va tenir lloc el Consell de Guerra de la Causa General d'Olesa de Montserrat, que es va dur a terme en aquesta població. Els processats al Consell de guerra en un principi havien de ser 25<sup>25</sup>, però tres d'aquests no hi van ser a temps perquè estaven a la presó, malalts. Dos d'ells van morir a la presó de tuberculosi.<sup>26</sup> Tots aquests olesans feia temps que es trobaven empresonats. La Fidela és l'única dona que apareix inculpada<sup>27</sup>. La defensa dels condemnats la portaren a terme diferents advocats, tots oficials de l'exèrcit; aquests no formularen cap pregunta que desacredités la declaració dels testimonis. Tot i així, hem de tenir en compte que els advocats defensors, també el de la nostra represaliada, actuaren defensant-los.

En el judici, que només va durar dos dies, es van decretar 10 penes de mort –algunes foren després commutades–, i es van imposar condemnes que anaven de 30 a 14 anys de reclusió. Concretament hi va haver sis persones condemnades amb una pena de 30 anys, una persona tingué una pena de 20

---

<sup>23</sup> Daura Casanovas, Josep. *Els anys difícils de la postguerra: fam i misèria a Olesa de Montserrat*. Treball de recerca de batxillerat. Institut El Castell. Esparreguera, 2016. Pàg. 56

<sup>24</sup> Extret de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona.

<sup>25</sup> En la relació de processats que cita O. Dueñas no figura el nom d'Enric Martínez Pérez, tot i que sí que consta després en la relació que fa de les condemnes del Judici. En canvi, cita Enric Reig Garriga, però aquest no apareix en la relació dels processats de l'Acta de celebració del Consell de Guerra que hem consultat. DUEÑAS, Oriol (2007): *La Violència d'uns i altres. La repressió de la guerra i la postguerra 1936-1945: el cas d'Olesa de Montserrat*. Publicacions Abadia Montserrat. Col·lecció Abat Oliva núm. 277. Pàg. 427

<sup>26</sup> Un d'ells és Bartolomé Zamora, encara que és citat com a Baldomero Zamora a DUEÑAS, Oriol (2007), op. cit., pàg. 427.

<sup>27</sup> Als consells de guerra que es van celebrar durant el conflicte i els anys immediatament posteriors, els implicats podien ser acusats de tres delictes tipificats pel Codi de Justícia Militar: el de rebel·lió o adhesió a la rebel·lió militar, el d'auxili per cometre la rebel·lió militar i el d'excitació a la rebel·lió militar.



anys, quatre més, una condemna de 15 anys i una, amb una pena de 14 anys i 7 mesos<sup>28</sup>.

En el cas de la Fidela, a les *Conclusiones Preliminares* de l'acta del Consell de Guerra consta que no està suficientment provat que ella participés *en los hechos punibles* atribuïts i que, a causa de la manca de preparació religiosa, l'escassa edat que tenia en iniciar-se el *Movimiento*, i la poca importància i gravetat dels fets que se li imputen, l'advocat, nomenat d'ofici i militar, demana la seva llibertat<sup>29</sup>.

En Josep ens explicà el moment de celebració del judici<sup>30</sup>:

Aquell judici el van fer, i el primer dia va estar mig regular però, a la meitat del judici, la Guàrdia Civil va haver d'apartar a tots els de fora i tancar les portes perquè tot era riure, riure, *se n'enreien*. La Guàrdia Civil va dir: *No les da vergüenza, una cosa tan seria y que se estén riendo de esto!* I van agafar i els van treure tots a fora. I a l'endemà només van deixar entrar els pocs que *hi cabien* a dins de la sala, perquè el dia abans, tota l'escala de l'ajuntament estava plena, i unes rialles...

Els processats anaven emmanillats de dos en dos... i com que no podien anar junts una dona i un home, ella anava sola i un altre, home, també.

Ah, doncs les noies de la presó, les que podien, li van deixar roba perquè anés bé. Semblava una senyora, molts ho deien: És una senyora dels *jefes*. Es pensaven que era la dona d'un dels *jefes*.

Malgrat que no hi havia proves suficients per ser inculpada i que l'advocat demanà la seva absolució, la Fidela serà condemnada per delicte d'Auxili a la Rebel·lió, a 15 anys de reclusió menor<sup>31</sup>. Complirà la seva condemna a la Presó Provincial de dones de Barcelona (la presó de les Corts).

La celebració d'aquest Consell de Guerra es publicà a la premsa, per exemple, a *La Vanguardia*<sup>32</sup> o *al Correo Catalán*, en data 31 de desembre de 1942. Així el

---

<sup>28</sup> Dades elaborades a partir de l'ATMT3. O. Dueñas dona altres dades: 12 penes de mort, 8 dels quals acabaren afusellats; hi hagué 6 persones condemnades a 30 anys, tres a penes de 20 i una a 15 anys. DUEÑAS, Oriol (2007) op. cit., pàg. 431.

<sup>29</sup> Extret de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona.

<sup>30</sup> GARGALLO, Josep (2020), entrevista citada.

<sup>31</sup> O. Dueñas explica que només hi va haver una condemna de 15 anys *i que fou la més baixa de totes, per l'única dona que hi va ser jutjada*. O. Dueñas (2007), op. cit., pàg. 431. Tal com ja hem esmentat però, hi va haver 4 persones amb aquesta pena i una altra amb una pena inferior.

<sup>32</sup> *La Vanguardia* del 32 de desembre de 1942 parla d'11 persones condemnades a mort. Cal remarcar que aquest periòdic diu que José Ruiz va tenir una pena menor quan sabem que va ser condemnat a pena de mort i executat.

règim s'assegurava l'exemplificació de la justícia de Franco sobre els *rojos*.

A Olesa, segons diversos testimonis que es poden trobar en aquest projecte, la celebració del Consell de Guerra provocà una gran expectació. Com assenyala Dueñas:

(...) L'odi que hi havia entre la població al cap de més de tres anys d'haver acabat la guerra. Les dures condemnes imposades i la satisfacció de les famílies que hi van col·laborar quedaren gravades en la memòria de molts olesans afectats per aquelles decisions, i això fa que el record d'aquells esdeveniments encara sigui ben present a l'actualitat.<sup>33</sup>

Aquesta imatge és la que també ens ha transmès el Josep, tal com hem recollit anteriorment quan ens parlava del judici.

Les dificultats per gestionar l'elevat nombre de reclusos i recluses en els establiments penitenciaris, amb xifres que sobrepassaven amb escreix la capacitat real dels edificis, portarà al règim a decretar les primeres mesures per concedir la llibertat provisional. L'objectiu era descongestionar els centres penitenciaris, encara que les autoritats franquistes presentaran aquestes mesures com a mostra de magnanimitat i les utilitzarà amb fins propagandístics. A partir de 1940 es promulgaren successius decrets de concessió de llibertat condicional que ampliaven cada cop més els màxims de condemna que havia de tenir la persona penada per poder-se'n beneficiar.

La llei del 30 de març de 1943 establia la llibertat condicional per aquelles persones acusades del delictes de rebel·lió militar amb penes que no excedissin dels vint anys. La Fidela, penada amb quinze anys, es podrà acollir a aquesta llei després de mostrar bona conducta i obtindrà la llibertat condicional l'any 1943<sup>34</sup>.

---

<sup>33</sup> DUEÑAS, Oriol (2007), op. cit., pàg.432.

<sup>34</sup> En un document emès per la directora de la presó de dones de Barcelona a l'agost de 1943 consta que la Fidela es troba en llibertat provisional i resideix a Mosqueruela. En canvi, segons l'arxiu de l'ANC va sortir de la presó el 1944.



Document on es demana a l'alcalde si hi ha algun impediment per la concessió de la llibertat condicional a la Fidela i perquè visqui al poble.  
AHMO

La Fidela serà desterrada i no podrà tornar a Olesa. Això succeïa quan algun dels documents de les autoritats locals –Guàrdia Civil, Alcaldia, Falange– era desfavorable al seu retorn al poble. En aquest cas, ho va ser, i per això havia de viure a més de 250 km de distància. La Fidela anirà a viure al seu poble natal, a Mosqueruela, on hi tenia família.

Les persones amb llibertat condicional, però, seguien estant vigilades ja que s'havien de presentar periòdicament a la Guàrdia Civil o a la Policia i havien de demanar permís si es volien canviar de residència. Qualsevol informe desfavorable els podia fer tornar a la presó.

Més endavant, la Fidela va marxar a València a fer de minyona. El 2 de juny de 1947, trobem un document, que es mostra a continuació, adreçat al Capità General de la IV Regió Militar on sol·licita l'indult en virtut del Decret del 9 d'octubre de 1945. Aleshores, segons consta en aquest document, està casada i viu a Terrassa, al Pla de l'Ametllera, núm. 24. El seu marit es deia Rafa Pérez i tingueren una filla, la Nuri.

El 28 de juliol de 1947 se li concedeix l'indult.<sup>35</sup>



Document que va redactar la Fidela per sol·licitar l'indult. ATMT3

<sup>35</sup> Font: Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona.

Cal recordar, però, que no serà fins al 1969, trenta anys després d'acabar la Guerra Civil, quan es declarin sobresegudes les responsabilitats polítiques derivades de la guerra.

Posteriorment, La Fidela va marxar amb la seva família a viure a França.



Nuri Pérez, filla de la Fidela. Avinyó, 1965. Arxiu familiar

El germà de la Fidela, el Fermín Gargallo Gargallo, també va ser, com hem esmentat, represaliat. Ell estava afiliat a la CNT- FAI<sup>36</sup> i s'allistà a l'Exèrcit republicà durant la Guerra Civil, per això fou objecte de persecució i repressió. Des de mitjans de l'any 1939 fins al mes de novembre de 1942, va estar pres en un camp de concentració a Astúries, després va patir un consell de guerra on és acusat de rebel·lió i condemnat a sis mesos i un dia de reclusió menor. En sortir de la presó, va ser obligat a fer el servei militar en un Batalló Disciplinari de Soldats treballadors penats, on s'enviaren molts joves per realitzar treballs forçats.<sup>37</sup>

### **El nostre testimoni: Josep Gargallo Gargallo.<sup>38</sup>**

Josep Gargallo Gargallo va néixer a Olesa de Montserrat el 28 de desembre de 1930<sup>39</sup>. Era el petit de quatre germans, primer hi havia la Fidela, després el Fermín i la Francisca. Els seus pares eren el Francisco Gargallo Benages i la Maria Gargallo Gil. La seva família va venir a viure a Olesa de Montserrat a l'any 1930 procedents de Mosqueruela (Terol).

El seu pare treballava a la pedrera del nord, situada a tres Km d'Olesa. Era una feina molt dura i cada dia s'hi havia de desplaçar a peu. En Josep recorda amb

---

<sup>36</sup> PARES: Archivo Histórico Nacional.

<sup>37</sup> DUEÑAS, Oriol (2007), op. cit., annexos 1. La família també confirmà aquest fet. La biografia del Fermín Gargallo es pot consultar en aquest web.

<sup>38</sup> Entrevista realitzada per Blanca Mampel. Intervé Mireia Gargallo, la seva filla. Transcripció: Joana Llordella i Blanca Mampel. Olesa de Montserrat, 15 febrer 2020.

<sup>39</sup> Revisant el padró municipal hem trobat dos errors. En el padró del 1936, la data de naixement que consta és del 18 desembre. Al padró del 1970 està registrat com a Joan.

tristesa els anys d'infantesa i joventut, anys de misèria i de por: *el que hem passat no ho sap ningú!*

Poc abans del final de la Guerra Civil, la seva família, menys el seu germà Fermín, se'n van anar cap a França on hi van viure uns mesos fins que al novembre de 1939 decideixen tornar cap a Olesa de Montserrat. Van perdre el contacte amb el pare quan van arribar a la frontera francesa i no en van saber mai més res.

En retornar, la família a Olesa anà a viure a una vivenda en molt mal estat situada al Carreró de Dalt: *es podia dir que no es podia viure, però era el que ens tocava... no teníem llum ni res...* Al cap de pocs dies d'arribar al poble, van detenir la seva germana Fidela i la van portar a la presó de Terrassa.

En Josep recorda quan l'anaven a veure a la presó de Terrassa. Hi anaven a peu fins agafar el tren a l'estació del nord. A la presó, la Fidela estava a la cuina i sempre que podia agafava menjar per donar-li al Josep d'amagat. Li entaforava a la roba i ell estava content però després, clar, havia d'anar caminant per la carretera amb aquell pes. Ell no hi anava sempre ja que la seva mare no podia pagar dos bitllets de tren.

Sobre la Fidela, el Josep diu que era de la CNT, però que en aquella època n'hi havia moltes. No sap què va fer però ens comentà:

Ah... jo què sé què havia fet, no sé, res, coses de canalla, ves... És quan llavors van fer allò dels misteris i tot plegat que els cremaven i n'hi havia que disfrutaven traient trastos i la joventut es així, cap aquí, cap aquí, cap allà<sup>40</sup>...

La seva mare no va trobar feina i per això anava a treballar allà on podia, bàsicament al camp o fent feines per les cases. En Josep ens digué que no li donaven, *perquè era la política que hi havia, era per acabar-los de matar*. Recorda com la seva mare marxava a treballar al camp sense menjar i després ell, si podia, li portava alguna cosa per menjar amb els diners que havia pogut fer recollint cartronets i d'altres coses. Van passar molta gana.

En Josep va començar a anar a l'escola, però com que no podia comprar ni llapis ni res, va deixar d'anar-hi. Més endavant, les monges Paüles el van obligar a fer la comunió. Després de fer la catequesi, el capellà que l'examinà li va dir que no podia fer-la perquè no estava preparat. El Josep, malgrat ser un nen, li va dir que si no la feia llavors no pensava fer-la més endavant: *Doncs miri senyor, si no la faig ara, ja li feta, vostè mateix*.

---

<sup>40</sup> En Josep es refereix segurament a la crema d'objectes religiosos del convent de les monges.

Aleshores, el capellà va accedir a que la fes, però no pas amb tots els nens sinó ell sol un altre dia,

Em va dir que jo la faria un dia qualsevol, perquè llavors la feien en grup, la feien nens i després nenes. Jo li vaig dir que no, jo la faré com tothom i li diré més, jo no tinc sabates ni vestit per anar a la comunió però jo demano unes sabates, encara que porti un peu a terra, però aniré amb unes sabates. Vostè mateix, i si no ho vol, ja he fet la comunió.<sup>41</sup>

Durant una temporada anà a fer de pastor a la masia de Can Tobella. Com que aquesta estava situada fora del terme d'Olesa s'hi quedava tota la setmana. Dormia en un llit fet de pelloses de blat de moro, en una estança situada a la vivenda, però separada del pis principal, on hi havia altres jornalers. Recorda que tenia por perquè el blat de moro feia soroll quan et movies i també li feia molta por sentir al vespre el soroll de la porta, tancada només amb un filferro, quan feia vent i també el soroll de l'aigua de la presa del Cairat,

*Hombre* si tenia por. I a mi em feien anar quan havia tancat les cabres i era fosc, em feien sortir cap a un racó del bosc per anar a buscar garbes de mongetera, i jo la por que tenia. I allà hi havia un mussol, que era com si digues, puja, puja... [...] a vegades havies de sortir i baixar cap al patí, cap al servei on hi havia una comuna que hi havia tres *puestos*, i n'hi havia un que tenia por de caure, deia, si caic aquí ja no en sortiré...<sup>42</sup>

Per menjar, li posaven cada dia un plat amb moniatos bullits i els que sobraven eren per l'endemà. En Josep ens digué que no entenia com una senyora que cada dia passava el rosari no el tractés bé:

I tenia el cor de tenir una criatura així, i el rosari cada dia? On es pot menjar això? Jo no ho he lligat mai això.<sup>43</sup>

En Josep no s'hi va estar gaire temps a Can Tobella, perquè li pagaven molt poc.

Vaig estar poc perquè no recordo si *ellavorens* em van dir que si em donarien 10 peles i va arribar el moment que em van donar 5 i la meva mare va dir, com és això? Home perquè és un crió!. Sí, és un crió però fa la feina, no? Sí, però no sé què, no sé quantos... I la mare va dir, agafa la roba i marxem.

De seguida, va començar a treballar en una fusteria on hi havia altres nois, tots com ell, molt jovenets. La fusteria anava prou bé i com ens deia ell, feien els

---

<sup>41</sup> GARGALLO, Josep (2020), entrevista cit.

<sup>42</sup> *Ibídem*.

<sup>43</sup> *Ibídem*.

mobles de quasi tothom del poble que es casava. En Josep però té un mal record de l'amo ja que ens digué que els feia treballar molt i guanyaven molt poc. Com que passava molta gana es delia quan veia l'amo esmorzar, però aquest va ser incapaç mai de donar-li res. Només li donava el porró de vi perquè fes un trago, cosa que no feia perquè era una criatura.

Si era un crio i aquest em va explotar fins que vaig perdre la salut [...] Després jo al diumenge havia d'anar a buscar llenya al bosc per poder cuinar a casa i llavors hi va haver una temporada que també volia que el diumenge anés a ajudar-lo i llavors jo havia d'anar al bosc més d'hora i quan tornava l'anava a ajudar i a esperar que em donés *algo*, però no, no res, ni les gràcies.

També ens explicà que els diumenges al matí, la Falange l'obligava a anar a fer instrucció, *amb un fred que feia i sense jalar*.

Un dels fets que afectà més la seva joventut va ser la malaltia que va patir ja que durant quatre anys va estar malalt de tuberculosi. Va haver de deixar de treballar i durant bastant de temps sobreviure de la caritat de les monges Paüles perquè no tenien res. Va arribar a estar molt greu. Ens explicà que les monges venien a resar en torn del llit, *per ajudar-me a morir*<sup>44</sup>. Encara que el visitava el metge, el Dr. Blanxart, no podien pagar les medecines, sobretot la penicil·lina, que era cara fins i tot per als rics. Al final, el van portar a Barcelona a veure un especialista:

jo estava mort, no hi havia qui em curés i vaig anar tirant avall, avall, i cada cop pitjor i vaig arribar que ja no podia sortir-ne i a última hora em portaren a Barcelona [...] em portaven, tres especialistes i un capellà, i els vaig dir, digui'm quan em queda i no em facin passar d'aquesta manera. Votsè ho vol saber?, doncs *claro*, que no ho veu que jo vaig com els crancs, cap enrere. Doncs li queda poc temps de vida.<sup>45</sup>

Des del llit de casa veia com passava el temps i les estacions mirant l'arbre del pati que anava canviant les fulles. Però llavors, ens va explicar, va sortir un medicament i ell es va oferir per provar-lo. I va tenir efecte.

En Josep va tenir també la sort de conèixer dues persones que el va ajudar molt a curar-se: el Dr. Vendrell i Mossén Malbosa. Mossèn Malbosa va veure un dia al Josep a l'estació d'Olesa quan anava a agafar el tren i en veure'l tan deteriorat de salut se li encongí el cor. Llavors va dir que buscaria algú que li fes les cures a casa i així no hauria d'anar a Barcelona. A partir d'aquest

---

<sup>44</sup> *Ibíd.*

<sup>45</sup> *Ibíd.*



moment va ser el Dr. Vendrell qui s'encarregaria de fer-ho. Abans, però, el mossèn va haver de fer passos perquè li donessin permís per atendre'l ja que al Josep no li corresponia aquest metge. També per mediació del mossèn va estar un mes al sanatori de Terrassa.

La família va quedar molt agraïda i durant molts anys es van relacionar i van conservar per sempre més l'amistat amb tots dos. El Dr. Vendrell, a més, va ser el padrí de la Mireia, la filla del Josep.

En Josep no *és de missa*, diu que li van fer avorrir. Tot i així, va prometre que si es curava portaria el Sant Crist a la processó de Setmana Santa.

En Josep treballà uns anys a la construcció dels pisos de Sant Bernat. Com que no tenia gaire salut va demanar la plaça de vigilant d'aquesta zona. L'alcalde, però, no li garantia que la pogués tenir i davant d'aquesta incertesa, el Josep va sol·licitar-ho directament al governador, per sorpresa de l'alcalde, que li va concedir. Per completar el sou baix que cobrava com a vigilant treballava fent de xofer a la funerària i també portava l'ambulància.

Recorda que quan el Fermín treballava a la mina d'aigua, als pous, als afores d'Olesa, el Josep li anava a portar cada dia alguna cosa de menjar calent, *li donava alguna cosa que la mare podia recollir*<sup>46</sup>. Allà hi treballaven uns mecànics que s'estaven en una fonda a Olesa i sempre portaven el menjar que els preparaven allà. Com que acostumava a sobrar-ne li deixaven emportar-se'l i ell, només sortir d'allà, ja se'l menjava. Però això va durar poc perquè els mecànics van acabar la feina i van marxar d'Olesa.

Hi havia gent que no els parlava perquè *érem familiars de rojos*<sup>47</sup>. Un dels veïns que ell sap que va denunciar la Fidela diu que deien: *y estos aún aguantan*<sup>48</sup>. Precisament quan aquest senyor es va morir, com que el Josep treballava a la funerària, li va tocar anar a casa seva per endur-se'l.

Ens explicà que durant la guerra passaven per les cases per requisar l'oli que tenien moltes famílies ja que a Olesa sempre ha estat zona productora. De la postguerra, recorda les cartilles de racionament i que menjaven guixes i qui ho feia ens deia era un rei, encara que hi havia el perill del mal de les guixes. També ens digué que només tenien una manta a casa seva i que se l'anaven passant d'un a l'altre per no passar fred.

---

<sup>46</sup> Ibídem.

<sup>47</sup> Ibídem.

<sup>48</sup> Ibídem.

Va provar d'anar al Casal, però allí no acabava de trobar ambient, i a més la gent hi anava ben vestida i ell no podia. Ell solia portar espadnyes que es feia ell mateix.

Com que estava malalt no va fer el servei militar, encara que durant tres anys s'hagué de presentar a les autoritats per passar la revisió.

Va anar a l'Escola d'Arts i Oficis per ser delineant. Ho va haver de deixar perquè li era difícil estudiar a casa sense llum i, a més, no podia comprar material.

Ho vaig *tenir de* deixar-ho, havia de treballar i no podia. No hi havia llum (a casa), no podíem pagar ni paper. Passava molta gana.<sup>49</sup>

Al Josep li sembla bé que es treballi per recuperar la Memòria Històrica. Com ens digué: *el que jo he passat no es pot explicar, si s'explica no es pot creure. Va ser molt dur...*<sup>50</sup>

---

<sup>49</sup> *Ibíd.*

<sup>50</sup> *Ibíd.*